

Streszczenie

Barok w poezji Jerzego Lieberta i Wojciech Bąka

Niniejsza dysertacja jest próbą ukazania obecności tradycji barokowej w lirykach dwóch poetów tworzących w dwudziestoleciu międzywojennym, Jerzego Lieberta (autora *Drugiej ojczyzny*, *Guseł* i *Kołysanki jodłowej*) i Wojciecha Bąka (twórcy *Brzemienia niebieskiego*, *Śpiewnej Samotności* oraz *Monologów anielskich*), którzy tematykę religijną czynią centrum swoich poetyckich wypowiedzi.

Rozbudowane rozważania dotyczące definicji baroku, szczególnej predylekcji do myśli liryków barokowych określanych jako „prepersonalisci” do filozofii personalistycznej, wprowadzają do poszukiwania koncepcji baroku w liryce omawianych poetów. Definicję dookreślają rozważania podjęte w pierwszym rozdziale rozprawy, w którym została podjęta próba rekonstrukcji świadomości barokowej w różnorodnych czasopismach z lat 1918-1939 („Przegląd Współczesny”, „Ruch Literacki”, „Pamiętnik Literacki”, „Wiadomości Literackie”, „Kultura”, „Cyruлик warszawski” oraz „Skamander”, „Myśl Narodowa”). Dwudziestolecie międzywojenne to przede wszystkim czas ożywionego zainteresowania barokiem. Przedstawiona w rozdziale koncepcja Krzyżanowskiego podbudowana została ideami Kołaczkowskiego i Lechonia dotyczącymi interpretacji utworów Słowackiego przez pryzmat duchowości barokowej a także przywołanymi myślami innych badaczy i krytyków. W wielu recenzjach i omówieniach poezji międzywojennej barok rozumiany był w sposób potoczny, o czym świadczą szkice Ireny Krzywickiej, Tadeusza Boya czy Stefana Napierskiego.

Do rozważań nad liryką dwóch poetów, Lieberta i Bąka, wprowadza rozdział drugi otwierający filozoficzno-literacką przestrzeń stanowiącą niezbędny kontekst lektury ich poezji. Zaznaczone tu wątki filozofii personalistycznej wydają się odpowiadać złożonej wizji świata w liryce Lieberta i Bąka. Ponadto zaznaczenie tła poetyckiego ukazującego nurt metafizyczny kształtujący się w latach trzydziestych XX wieku, którego początki przypadają już na lata dwudzieste (*Łąka* Bolesława Leśmiana oraz wydanie *Srebrnego czarnego* Jana Lechonia) okazuje się ważnym kontekstem dla tworzących w podobnym czasie poetów, Lieberta i Bąka. Istotne kwestie dotyczące interpretacji liryków tych twórców, ukazujące barokową duchowość poetów, zostały rozszerzone i pogłębione w rozdziałach dotyczących stosunku krytyków literackich oraz badaczy do omawianego zagadnienia baroku. Rozważania te ukazałam w trzecim (Liebert) i piątym (Bąk) rozdziale rozprawy. Głosy badaczy przedstawione zostały w porządku chronologicznym. Ponadto w rozdziale trzecim podjęłam próbę rekonstrukcji stanowiska samego Lieberta wobec obecności tradycji barokowej w jego poezji a także dokonałam przybliżenia myśli Lieberta-krytyka wypowiadającego się na temat nawiązań do tradycji barokowej w poezji innych twórców międzywojennych.

Centralne miejsce w prowadzonej interpretacji stanowią dwa rozdziały dotyczące liryki Lieberta i Bąka. Barok w poezji Lieberta ujawnia się na tle polemiki światopoglądowej z koncepcją liryki ujawnioną przez Jarosława Iwaszkiewicza w *Oktostychach* oraz przez Jana Lechonia w *Srebrnym i czarnym*. Liebert, który w *Drugiej ojczyźnie* czerpie inspiracje z tradycji skamandryckiej, odsłania w swoim tomie, mieszczącym głównie erotyki, głębokie relacje z barokową tradycją dworską, szczególnie z kreacjami poetyckimi i wzorcami retorycznymi stworzonymi przez Jana Andrzeja Morsztyna. Ujawniające się w *Drugiej ojczyźnie* korespondencje z tomem Lechonia, ukazane zostały na tle liryków poety, akcentując również religijną płaszczyznę ich rozumienia, co odsłania kolejny wymiar odwołania do tradycji barokowej, wprowadzając jednocześnie do ukazanego przez Lieberta w *Gustach* i *Kołysance jodłowej* złożonego problemu relacji człowieka i Boga na tle filozofii Sorena Kierkegaarda.

Kwestia autonomii liryki, problemu poety i słowa poetyckiego powraca wielokrotnie w wielu miejscach w rozdziale. Zaprezentowana tu kwestia poetyckiej modlitwy, przez którą przebija dramat człowieka mającego świadomość utraty życia, które pojmuje jako przestrzeń rzeczywistej realizacji, ma wiele wspólnego z duchowością barokową, której elementy zostały wymienione na wstępie. Ukazanie duchowo-słownej egzystencji człowieka w *Gustach*, jej tragizmu i dwoistości wnosić może nowe wartości w interpretację liryków Lieberta. Ukazana przez poetę koncepcja religijności, w myśl której droga do Boga wiedzie przez człowieka i znajduje swoją artykulację w tekście lirycznym, staje się podstawową kwestią ukazującą relacje jego stanowiska z „siedemnastowiecznymi personalistami”. Liryka rozważana jest tu jako przestrzeń dokonującej się integracji człowieczeństwa. Ponadto poezja Lieberta przedstawiona została jako posiadająca ocalającą moc tradycji, która wprowadza w ludzki świat równowagę i pozwala mu na odnalezienie głębszego porządku duchowego.

Związek z barokiem rozumianym jako „inność”, odrębność liryki Lieberta na tle poetyckim międzywojnia wnosi ostatni fragment tego rozdziału ukazujący złożoność korespondencji *Guseł* i *Kołysanki jodłowej z Rzeczą czarnoleską* i *Biblią cygańską* Juliana Tuwima, urastający do poetyckiej polemiki twórców w kwestii samej istoty liryki i słowa poetyckiego. Rozszerzenie tego zagadnienia o relację poety z Absolutem poddaje pod rozważenie również sakralności liryki, ukazanej przez poetów jako przestrzeń autonomiczna. Różnice światopoglądowe obu twórców ujawniają się podczas dokładniejszej interpretacji porównawczej wybranych liryków.

W rozdziale szóstym postawiona została kwestia liryki jako miejsca poszukiwania Boga w refleksji lirycznej Wojciecha Bąka. Rozważania nad barokiem w poezji Bąka inicjuje przyjęcie perspektywy liryki jako metastruktury. Interpretacja prowadzona równolegle w oparciu o kontekst filozofii personalistycznej, a także rolę poezji i poety w tradycji barokowej i romantycznej, odsłania dramatyczną świadomość człowieka-poety z *Brzemienia niebieskiego* starającego się zrozumieć istotę liryki-przestrzeni ilustrującej kwestię złudzenia racjonalnego poznania. Również w *Śpiewnej samotności* Bąka, podobnie jak w lirykach Lieberta, dostrzec można rysy polemiczne z koncepcją religijności, głównie Kazimierzy Iłakowiczówny, Władysława Sebyły, Aleksandra Rymkiewicza czy Juliana Tuwima. Manifestacja przez Bąka poetyckiej odrębności widoczna jest w jego religijnej i metatekstualnej refleksji poetyckiej. Koncepcja człowieka według Bąka ukazana również w jego poematach lirycznych (*Ksiądz wikary*, *Wydzwoniony Piotr*, *Monologi anielskie*) znajduje swoje odzwierciedlenie w rozważaniach Jarosława Marka Rymkiewicza nad strukturą dwoistości człowieka, wskazując tu jednoznacznie na kontekst tradycji barokowej. Ponadto konfrontacja filozofii personalistów chrześcijańskich z utworami Bąka odsłania nowy aspekt wizji człowieka w jego ujęciu, istoty podporządkowującej się „dialektyce obojętności”, a dostrzegającej możliwość zrozumienia swojego człowieczeństwa dzięki przyjęciu postawy istoty „transcendującej” ku Bogu. Interpretacja człowieczeństwa wobec dostrzeżonego przez Bąka kryzysu wartości ogólnoludzkich wskazywać może nowy wymiar „ciężaru” modlitw lirycznych Bąka.

Rozdział podsumowujący rozprawę jest interpretacją porównawczą liryki religijnej obu poetów, których wspólnym podłożem jest rozumienie tekstu poetyckiego jako „liturgii”, miejsca ujawniania się bohatera-poety-kapłana. Wyodrębniona tu kwestia liturgiczności w utworach tych twórców, wraz z przywołanym kontekstem tradycji barokowej, rzuca nowe światło na omawiane poezje.

Rozprawę uzupełnia sporządzony i zamieszczony przed bibliografią aneks wybranych prac, monografii, artykułów oraz recenzji poświęconych epoce baroku i interpretacjom twórczości lirycznej, co staje się jednym z argumentów przemawiających za ożywionym zainteresowaniem tą tradycją w dwudziestolecium międzywojennym. Podjęte rozważania nad liryką Lieberta i Bąka dopełnia stosunkowo obszerna bibliografia.

Anna Łuczowska-Patynowska